

ALEKSANDER WESOŁOWSKI

DZIAŁALNOŚĆ ORGANIZACYJNO-NAUKOWA I DYDAKTYCZNA
TADEUSZA SZCZURKIEWICZA

W dniu 20 XI 1975 x. nestor poznańskich socjologów — prof. dr habil. Tadeusz Szczurkiewicz ukończył osiemdziesiąty rok życia. "W tym samym roku upłynęło 55-lecie Jego związków z Uniwersytetem Poznańskim.

Jubilat od dziesięciu lat przebywa na zasłużonej emeryturze. Do chwili obecnej jest jednak czynny i otoczony gronem uczniów i przyjaciół, z którymi dzieli się swoją głęboką wiedzą, doświadczeniem i radą. Kieruje też nadal pracami doktorskimi i udziela konsultacji piszącym prace habilitacyjne.

Tadeusz Szczurkiewicz jest dziś jedynym żyjącym świadkiem tworzenia przez Floriana Znanieckiego pierwszej w Polsce Katedry Socjologii na Uniwersytecie Poznańskim. Warto dodać, że T. Szczurkiewicz był pierwszym pomocnikiem Uczzonego w organizowaniu Instytutu Socjologicznego, później Polskiego Instytutu Socjologicznego w Poznaniu i przygotowaniu pierwszego w Polsce konkursu pamiętnikarskiego, mianowicie konkursu na „Życiorys własny robotnika”. Był też pierwszym, który za namową Znanieckiego zadeklarował w maju 1920 r. przeniesienie ze studiów filozoficzno-polonistycznych na studia socjologiczne, które rozpoczęły się w następnym roku akademickim. W osobie T. Szczurkiewicza widzimy więc współtwórcę pięćdziesięcioletniej historii polskiej socjologii (uniwersyteckiej, w tym poznańskiej socjologii w szczególności).

Tadeusz Szczurkiewicz urodził się w Pilźnie (obecnie woj. tarnowskie) w rodzinie inteligenckiej. Ojciec był inżynierem dróg i mostów. Do szkoły średniej uczęszczał najpierw w Krakowie (IV gimnazjum klasyczne), później w Gorlicach. Świadectwo dojrzałości, po zdaniu matury z odznaczeniem, otrzymuje w Gorlicach w czerwcu 1914 r. Odznaczające się wysokim poziomem intelektualnym bezpośrednio i pośrednio środowisko krakowskie (w gronie samych tylko profesorów IV gimnazjum w Krakowie — dziewięciu miało tytuły doktorskie i było członkami różnych komisji Polskiej Akademii Umiejętności), ambicje młodych i wymagających profesorów gimnazjum gorlickiego, sprzyjają rozwojowi zainteresowań Szczurkiewicza literaturą piękną, sztuką, naukami przyrodniczymi i filozofią.

Wybuch I wojny światowej i wcielenie w 1915 r. do wojska austriackiego odwołują moment podjęcia przez Szczurkiewicza wyższych studiów do kwietnia 1919 r. W listopadzie 1918 r. Szczurkiewicz wstępuje do wojska polskiego, z którego zostaje zwolniony 1 marca 1919 r., aby podjąć studia uniwersyteckie. Od kwietnia 1919 r. jest słuchaczem Wydziału Filozoficznego UJ, na którym studiuje filozofię jako przedmiot główny i polonistykę jako przedmiot poboczny. Słucha wykładów i uczęszcza na proseminaria i seminaria profesorów filozofii T. Grabowskiego, od którego uczy się dokładnej analizy tekstów filozoficznych, W. Rubczyńskiego i W. Heinricha oraz historyków literatury polskiej — prof. S. Windakiewicza, prof. I. Chrzanowskiego i językoznawcy prof. J. Łosia.

Od 1 XI 1919 r. T. Szczurkiewicz przenosi się na Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Poznańskiego, na którym kontynuuje początkowo studia filozoficzne, polonistyczne i etnograficzne. W r. akad. 1919/20 pracuje w charakterze bibliotekarza (zastępcy asystenta) Seminarium Historii Literatury Polskiej u prof. dr T. Grabowskiego. Uczęszcza w tym samym czasie również na wykłady i seminaria historyka literatury prof. Dobrzyckiego, filozofów: M. Sobieskiego, A. Żółtowskiego i W. M. Kozłowskiego, romanisty prof. S. Wędkiewicza i etnografa prof. I. S. Bystronia. Z chwilą przyjazdu z Chicago dr Floriana Znanieckiego, powołanego przez Uniwersytet Poznański na profesora Katedry Filozofii Kultury, od kwietnia 1920 r. T. Szczurkiewicz uszczęszcza na wszystkie wykłady tego znakomitego filozofa i socjologa, który z dotychczasowych profesorów wywiera na Nim najgłębsze wrażenie, zarówno śmiałością, oryginalnością i głębią wygłaszanych przez niego poglądów, jak również urokiem swej osobowości. Za radą Znanieckiego Szczurkiewicz od stycznia 1921 r. studiuje socjologię jako przedmiot główny, kontynuując nadal swoje studia filozoficzne, psychologiczne i etnologiczne. Od 1 I 1921 r. jako bibliotekarz Seminarium Socjologicznego Katedry Socjologii zajmuje się organizowaniem biblioteki Zakładu tej Katedry. W tym też czasie organizuje wraz z Fryderykiem Merkertem Koło Socjologiczne i zostaje wybrany jego pierwszym prezesem. W listopadzie tegoż roku, niezależnie od funkcji w Katedrze Socjologii UP, którą pełnił od 31 VIII 1923 r., zostaje powołany przez Znanieckiego na asystenta Instytutu Socjologicznego w Poznaniu oraz sekretarza. Instytut ten mimo personalnych i lokalowych związków z Uniwersytetem Poznańskim był instytutem niezależnym organizacyjnie od UP. Funkcje asystenta i sekretarza pełni Szczurkiewicz w tym instytucie do 31 VIII 1928 r. Po przekształceniu, na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych, Instytutu Socjologicznego w Polski Instytut Socjologiczny z główną siedzibą w Poznaniu, pełni Szczurkiewicz od 1929 r. do 30 VI 1936 r. obowiązki sekretarza Rady Naukowej tegoż Instytutu, a od 1937 r. do wybuchu II wojny światowej wicedyrektora Zarządu Głównego Polskiego Instytutu Socjologicznego.

W 1922/23 r. zostaje powołany przez prof. Znanickiego w skład jury konkursu na życiorys własny robotnika polskiego. Szczurkiewicz jest członkiem i sekretarzem jury. Staje się też bliskim współpracownikiem i przyjacielem Znanickiego i pozostaje pod jego silnym wpływem, który uwidaczniał się szczególnie w wymaganiach odnośnie do śmiałości i samodzielności myślenia, w żądaniu od doktorantów krytycznej znajomości różnych systemów socjologicznych, a zwłaszcza ich założeń i dyrektyw metodologicznych oraz rozległej wiedzy w dyscyplinach pomocniczych, a przede wszystkim w zaskakującym, zwłaszcza w wykładach, demonstrowaniu krytyki, nie gubiącej się w analizie poszczególnych sformułowań, ale uderzającej w podstawowe, z reguły ukryte, założenia stanowiska krytykowanego dzieła czy autora.

Tytuł doktora filozofii z zakresu socjologii jako przedmiotu głównego i psychologii jako przedmiotu pobocznego oraz rigorosum z filozofii uzyskuje Szczurkiewicz ze stopniem *summa cum laude* w październiku 1931 r. na podstawie pracy pt. *Sugestia społeczna*. W 1938 r. publikuje w Bibliotece Socjologicznej Polskiego Instytutu Socjologicznego książkę pt. *Rasa, środowisko, rodzina* i habilituje się na tej podstawie w czerwcu 1939 r. uzyskując tytuł docenta.

Od 1 XI 1931 r. do wybuchu II wojny światowej prowadzi wykłady zleczone (3 godziny tygodniowo) z prawem egzaminowania na Wydziale Prawno-Ekonomicznym UP na IV roku Sekcji Ekonomicznej tegoż Wydziału. Od 1 X 1929 r. do 31 VIII 1939 r. jest profesorem stałym socjologii i psychologii, zatrudnionym z nominacji Departamentu Szkół Wyższych Ministerstwa WRiOP w Wyższym Katolickim Studium Społecznym w Poznaniu. Studium to miało charakter szkoły wyższej typu nieakademickiego, lecz dawało jego absolwentom prawa urzędników I kategorii. W Studium tym wykładał w I semestrze psychologię ogólną, w II historię socjologii, a III i IV socjologię ogólną oraz psychologię i socjologię dziecka i młodzieży, w VI i VII socjologię miasta i wsi.

W latach 1925 - 1931 jest członkiem Komitetu Redakcyjnego Kwartalnika „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, a od 1 XI 1931 r. do wybuchu wojny jest jednym z kierowników działu socjologicznego tego czasopisma. Pełni również przez pewien czas funkcję sekretarza i redaktora odpowiedzialnego „Przeglądu Socjologicznego” oraz kierownika wydawnictw Polskiego Instytutu Socjologicznego.

Wybuch II wojny światowej zastaje Go w Poznaniu. Na początku listopada 1939 r. dzięki ostrzeżeniu udaje Mu się uniknąć aresztowania w charakterze zakładnika i wyjechać na podstawie przepustki do Warszawy. Przez kilka miesięcy pobytu w Warszawie utrzymuje się z udzielania lekcji języka niemieckiego polskim urzędnikom kolejowym. W marcu 1940 r. przy pomocy Jerzego Piotrowskiego, wówczas Generalnego Sekretarza ZUS, podejmuje pracę referenta w Sekcji Orzecznictwa w Ubezpieczalni Warszawskiej, która była pod niemieckim komisarycznym

zarządem, ale kierownikami działów, wydziałów i sekcji byli Polacy. Po kilku miesiącach zostaje awansowany na st. referenta i obejmuje funkcję kierownika Referatu Zaliczeń Wypadkowych w tej Sekcji. Również z inicjatywy Jerzego Piotrowskiego zostaje przeniesiony w maju 1942 r. do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (Wydział Bezpieczeństwa Pracy), a następnie do Sekretariatu Generalnego. Przeniesienie to stworzyło Mu trwalsze warunki bytowania i dało więcej wolnego czasu, który wykorzystuje w tajnym nauczaniu. W październiku 1942 r. podejmuje pracę jako kierownik Sekcji Socjologii w podziemnym Uniwersytecie Ziemi Zachodnich. Słuchaczami socjologii tegoż uniwersytetu przez lata trwania Jego wykładów była nie tylko młodzież wielkopolska, ale przede wszystkim warszawska oraz pochodząca z innych części Polski. W roku akademickim 1942/43 prowadził wykłady i ćwiczenia z historii socjologii na dwóch kompletach i z socjologii w Sekcji Ekonomicznej Wydziału Prawno-Ekonomicznego tegoż Uniwersytetu. Poza tym prowadził wykłady z socjologii początkowo na jednym, a od wczesnego lata 1943 r. na dwóch kompletach Wolnej Wszechnicy. W roku akademickim 1943/44, z powodu licznych zgłoszeń studentów na Sekcję Socjologiczną, prowadzi znów dwa komplety. Wykłady odbywały się w różnych mieszkaniach prywatnych rodziców studentów lub w pokojach wynajmowanych przez studentów. W warunkach konspiracji trzeba było często w ostatniej chwili zmieniać miejsca wykładów. Nie minęło Go też aresztowanie w czasie łapanki z końcem lipca 1943 r. i pobyt przez kilka dni na Pawiaku, skąd na podstawie legitymacji ZUS zostaje zwolniony przez selekcjonujących więźniów urzędników arbeidsamtu.

W połowie 1943 r., za pośrednictwem redaktora E. Męclewskiego, T. Szczurkiewicz przyjmuje funkcję kierownika Naukowego Instytutu Propagandy Polskiej z zadaniem czytania i udzielania wskazówek w redagowaniu raportów o zbrodniach hitlerowskich dokonywanych w Generalnej Guberni i Wielkopolsce, wysyłanych na Zachód. Funkcję tę pełnił do wybuchu powstania warszawskiego.

Po upadku powstania warszawskiego, w październiku 1944 r., Szczurkiewicz wraz z żoną Aleksandrą zostaje wywieziony do obozu w Pruszkowie, a stamtąd wraz z innymi najpierw do Łambinowic, a następnie przechodzi przez szereg obozów, m. im. w Erfurcie, by w końcu zostać przydzielonym do pracy w fabryce sztucznych sznurów w Kristianstadt (obecnie Krzystkowice nad Botorem) jako robotnik transportowy i podwórzowy, a żona jako robotnica przy krosnach. W połowie lutego 1945 r. zostają wraz z żoną uwolnieni przez żołnierzy Armii Radzieckiej.

Do Poznania wraca w maju 1945 r. i włącza się w nurt odbudowy życia naukowego i dydaktycznego Uniwersytetu Poznańskiego. Znanięcki, który na krótko przed wojną wyjechał z wykładami do Stanów Zjednoczonych, nie wraca do kraju. W liście do dziekanatu i w liście prywatnym do Szczurkiewicza Znanięcki przekazuje Mu kierownictwo Ka-

tedry Socjologii UP. Stan, jaki zastaje w Katedrze jest rozpaczliwy. Znikła cała biblioteka przedwojennego seminarium socjologicznego, zaginęły bez śladu bogate zbiory pamiątek Instytutu Socjologicznego obejmujące ponad 1700 pozycji. Trzeba więc było organizować na nowo Katedrę Socjologii i Studium Socjologiczne. Przez trzy lata mieściła się ona w jednym pokoju na III piętrze Collegium Medicum, gdzie także odbywały się seminaria socjologiczne, do tego wypożyczonym i nie mogącym pomieścić wszystkich słuchaczy.

W listopadzie 1945 r. Szczurkiewicz zostaje powołany w charakterze profesora nadzwyczajnego na Katedrę Socjologii na Wydziale Prawno-Ekonomicznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Odtąd przez przeszło 20 lat będzie On dzielił swój czas i wiedzę na zajęcia w Poznaniu i Toruniu, albowiem w Poznaniu pełni nadal, do chwili formalnego przeniesienia na etat profesorski z Torunia, od roku akad. 1946/47 — funkcję kontraktowego profesora nadzwyczajnego Uniwersytetu Poznańskiego (do 5 VIII 1947 r.). Przeniesiony przez ministerstwo formalnie na etat na Uniwersytet Poznański w 1947 r., pozostaje w Toruniu na kontrakcie jako profesor nadzwyczajny na Wydziale Prawa do 31 XII 1950 r. Prowadzi także wykłady z socjologii w latach 1947/48 i 1948/49 w Akademii Handlowej w Poznaniu.

W styczniu 1949 r. Ministerstwo Oświaty powołuje Go na kierownika Studium Nauki o Polsce i Świecie Współczesnym przy Uniwersytecie Poznańskim. Było to studium międzyuczelniane. Takie samo studium organizuje Szczurkiewicz przy Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. W Poznaniu funkcję kierowniczą studium pełni do 30 IX 1950 r., tj. do chwili zrzeczenia się jej. Poza tym od 1 VI 1945 do 31 II 1949 r., tj. do chwili likwidacji, jest dyrektorem Polskiego Instytutu Socjologicznego — Oddział w Poznaniu. Od 1 II 1950 r. pełni funkcję pełnomocnika ministra dla organizowania w poznańskim środowisku akademickim instytutów naukowych i zespołów katedr.

W 1945 r. zostaje mianowany współpracownikiem Komisji Socjologicznej Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie, zostaje również członkiem Towarzystwa Naukowego w Toruniu, członkiem Komisji Nauk Społecznych Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, członkiem Rady Naukowej Polskiego Instytutu Prasoznawczego. Od 1961 r. jest członkiem Komitetu Redakcyjnego Kwartalnika „Myśl Filozoficzna” oraz Rady Naukowej Instytutu Filozoficznego Uniwersytetu Warszawskiego. W drugiej połowie lat pięćdziesiątych był członkiem Komitetu Redakcyjnego czasopisma etnograficznego „Lud” wychodzącego we Wrocławiu oraz członkiem Rady Redakcyjnej czasopisma religioznawczego „Euhemer” w Warszawie. Od 1960 do 1968 r. był członkiem Rady Redakcyjnej Kwartalnika „Studia Socjologiczne”. Przez szereg lat był członkiem kilku komitetów PAN; Komitetu Nauk Filozoficznych i Socjologicznych, Komitetu Badań nad Zagadnieniami Społecznymi Polski Lu-

dowej, Komitetu Badań Rejonów Uprzemysławianych, Komisji Badań nad Stosunkami Ludzkimi w Przemysle w Komitecie Badań nad Kulturą Współczesną. Do czasu przejścia na emeryturę jest członkiem Zespołu Socjologicznego Sekcji Filozoficzno-Socjologicznej Komisji Nauk KC PZPR. Po rozdzieleniu Komitetu Nauk Filozoficznych i Socjologicznych PAN na Komitet Nauk Filozoficznych oraz na Komitet Nauk Socjologicznych PAN, uchwałą Sekretariatu Naukowego Wydziału I Nauk Społecznych z dnia 8 X 1969 r. został powołany na członka Komitetu Nauk Socjologicznych na okres kadencji 1969 - 1971 r. Na wniosek prezydium Komitetu Badań Rejonów Uprzemysławianych, Sekretariat Naukowy Wydziału V powołuje Go na przewodniczącego Sekcji Badań Rejonu Konińskiego Komitetu Badań Rejonów Uprzemysławianych przy Prezydium PAN (19 V 1962 r.). Funkcję tę pełni do końca 1965 r.

W październiku 1957 r. T. Szczurkiewicz organizuje Poznański Oddział Polskiego Towarzystwa Socjologicznego i pełni funkcję jego prezesa oraz przez kilka lat z przerwami członka Zarządu Głównego PTS. Po 1962 r. organizuje Oddział Toruński Polskiego Towarzystwa Socjologicznego i zostaje jego prezesem. Funkcję tę pełni do września 1967 r.

Kiedy w okresie przed Kongresem Zjednoczeniowym i przed I Kongresem Nauki Polskiej następuje pierwsza reorganizacja studiów wyższych, Tadeusz Szczurkiewicz znów organizuje i kieruje na Uniwersytecie Poznańskim Studium Nauk Społecznych, a od 1961 do 1967 r. kieruje początkowo Katedrą Historii Socjologii przekształconą następnie w Katedrę Filozofii i Myśli Społecznej.

Od 1 X 1966 do 1967 r. zostaje powołany przez ministerstwo na stanowisko kontraktowego kierownika Katedry Historii Filozofii UMK w Toruniu. W związku z otwarciem specjalizacji w zakresie filozofii w UMK w Toruniu, zostaje przeniesiony na wniosek prof. Ajdukiewicza i za własną zgodą z dniem 1 IX 1957 r. z Uniwersytetu A. Mickiewicza w Poznaniu na kierownika Katedry Historii Filozofii i Myśli Społecznej na Wydziale Humanistycznym UMK w Toruniu. W tym samym okresie podejmuje działalność naukowodydaktyczną w charakterze kontraktowego samodzielnego pracownika nauki w b. Wyższej Szkole Ekonomicznej, obecnie Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, gdzie organizuje Katedrę Socjologii, którą także kieruje aż do przejścia na emeryturę. W związku z odejściem na emeryturę prof. Elsenberga, a następnie prof. Czeżowskiego, Rada Wydziału Humanistycznego UMK w Toruniu powierza T. Szczurkiewiczowi funkcję kuratora nad katedrami filozofii, logiki, a także i psychologii.

W dniu 27 IV 1963 r. Rada Państwa powołuje T. Szczurkiewicza na stanowisko profesora zwyczajnego.

W 1966 r. prof. Szczurkiewicz przechodzi na emeryturę otrzymując rentę specjalną.

Wpływ kręgu liberalno-postępowych intelektualistów poznańskich w okresie międzywojennym, aktywny udział w tajnym nauczaniu w latach okupacji i włączenie się w nurt budowy nowego ustroju w latach powojennych, nade wszystko studia i ideologiczny charakter pracy naukowo-dydaktycznej pozwalają zaliczyć Tadeusza Szczurkiewicza do najbardziej postępowej profesury Polski Ludowej. Swoje przekonania polityczne potwierdził zresztą przynależnością do postępowych ugrupowań politycznych. Już jako student w Krakowie w 1919 r. był członkiem Sekcji Akademickiej Polskiej Partii Socjalno-Demokratycznej. Od lipca 1945 r. widzimy Go w Stronnictwie Demokratycznym w Poznaniu, a następnie od 1947 r. w Polskiej Partii Robotniczej, z ramienia której jest delegatem na Kongres Zjednoczeniowy w Warszawie w grudniu 1948 r. Jest członkiem Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej.

Profesor T. Szczurkiewicz jest jednym z pierwszych laureatów nagród miasta Poznania, posiadaczem jego honorowej odznaki, Medalu X-lecia PRL, Złotego Krzyża Zasługi i Krzyża Oficerskiego Orderu Odrodzenia Polski, Medalu Pamiątkowego 50-lecia UAM. W dniu 17 X 1975 r. zastał odznaczony — z okazji Dnia Nauczyciela i 55-lecia pracy naukowej i organizacyjnej na uniwersytecie — Orderem Sztandaru Pracy II Klasy.

Trudno jest w całej pełni odtworzyć nauczycielski trud Profesora. O Jego ofiarnej pracy dydaktycznej świadczą udostępnione w formie skryptów wykłady. Przed wojną wyszedł skrypt pt. *Historia socjologii* — cz. I (1932), a także *Psychologia ogólna*, cz. I dot. psychologii wrażeń i przedstawięń (1934). W okresie powojennym ukazała się praca pt. *Psychologizm w socjologii* (1952). Słuchacze UMK otrzymali do przedmiotu *Główne zagadnienia filozofii*, wydany w 1965 r. skrypt liczący 114 stron. Również w Toruniu, a potem w Poznaniu ukazał się skrypt pt. *Podstawowe zagadnienia socjologii ogólnej* (1961 i 1968) oraz skrypt pt. *Zagadnienia marksistowskiej filozofii i teorii rozwoju społecznego* wydany w WSE w Poznaniu w styczniu 1968 r. przez Zarząd Uczelniany ZMS.

Na szczególne podkreślenie i wdzięczną pamięć zasługuje działalność dydaktyczna Profesora w latach okupacji. Podjął się tej konspiracyjnej pracy bez wahania, mimo że groziła Mu za nią kara śmierci lub poniewierka w obozach koncentracyjnych. Za odwagę i wysiłek, jaki wkładał w dzieło kształcenia inteligencji dla przyszłej Polski, ceniła Go młodzież i kierownictwo tajnych kompletów Uniwersytetu Ziemi Zachodnich i Wolnej Wszechnicy. Ceniśmy Go i szanujemy za to dzisiaj.

Na prowadzone przez Niego seminaria socjologiczne w UMK w Toruniu uczęszczali nie tylko studenci, ale również adiunkci i asystenci z innych katedr (np. prawa, pedagogiki i innych).

Z wielkim wzruszeniem jako b. student i Jego wychowanek wspominał konwersatoria i seminaria w przepelnionych zawsze salach b. Col-

legium Philosophicum w Poznaniu przy ul. Matejki, gdzie od 1948 r. mieściła się Katedra Socjologii z biblioteką i zapleczem dydaktycznym. Tam na seminariach magisterskich i doktorskich prezentowali pierwsze redakcje swoich prac i brali udział: Józef Burszta, Zygmunt Dulczewski, Janusz Ziółkowski, Andrzej Malewski, Stanisław Szajek, Jan Danecki, Władysław Markiewicz, Czesław Madajczyk, Mieczysław Sroka i wielu innych — nauczyciele, dziennikarze, pisarze, działacze społeczno-polityczni. Wykłady i seminaria ściągały studentów innych kierunków, zwłaszcza prawa, psychologii, pedagogiki, historii, polonistyki, nauk ekonomicznych. Zajęcia prowadzone przez T. Szczurkiewicza olśniewały erudycją Profesora, wszechstronnością i jasnością ujęcia przedmiotu, gruntowną znajomością referowanych koncepcji i poglądów i jednocześnie głęboko krytycznym do nich podejściem.

Spisy wykładów Uniwersytetu Poznańskiego, Toruńskiego i Wyższej Szkoły Ekonomicznej odnotowały wielką ilość godzin wykładowych i seminaryjnych Profesora, ich socjologiczną i filozoficzną problematykę, zmienną co do zakresu i treści, w tym szereg wykładów monograficznych, głównie z socjologii, ale także z filozofii. Inne dokumenty wymienionych uczelni świadczą o ilości prac magisterskich i doktorskich wykonanych pod Jego kierownictwem, które nigdy nie sprowadzało się do kierownictwa formalnego. Na samym Uniwersytecie Poznańskim tytuł magistra filozofii z zakresu socjologii uzyskało w latach 1945 - 1952 ponad 130 osób. W tym samym czasie odbywały się również przewody doktorskie — w Poznaniu: Józefa Burszty, Józefa Kwiatka, Janusza Ziółkowskiego, w Toruniu: A. Zajączkowskiego i H. Przesławskiej. PO przejściu do Katedry Historii Filozofii i Myśli Społecznej w Toruniu wykonano pod Jego kierunkiem w UMK prace doktorskie i przeprowadzono przewody m. in. następujących osób: S. Kaczmarka, S. Kozyr-Kowalskiego, J. Pawłaka, J. Golichowskiego, J. Sztumskiego, F. Krzykały, T. Alek-Kowalskiego, J. Przetarskiego, A. Wesołowskiego, H. Winieckiej, K. Kostyrki. W okresie od 1957 do 1968 r. uzyskało pod kierownictwem T. Szczurkiewicza w b. Wyższej Szkole Ekonomicznej w Poznaniu tytuł magistra 20 osób. Stopień doktora nauk uzyskał Zbigniew Kruszyński. Łącznie pod kierownictwem prof. Szczurkiewicza magisterium z socjologii uzyskało w Poznaniu około 160 osób, natomiast cztery osoby uzyskały tytuł magistra z zakresu filozofii w Toruniu.

Był też inspiratorem prac habilitacyjnych i ich opiekunem: J. Sztumskiego, S. Kozyr-Kowalskiego, F. Krzykały i T. Alek-Kowalskiego. Wieloletnia Jego działalność dydaktyczna była niezwykle intensywna. Poza wykładami i seminariami wiele czasu poświęcał na z kulturą prowadzone egzaminy (które w czasie choroby odbywał w domu), na czynione na marginesach uwagi przedstawianych prac magisterskich i doktorskich, na recenzje dysertacji doktorskich i oceny prac habilitacyjnych w innych uczelniach.

Mimo nie najlepszego zdrowia, ciągłego dojeżdżania do Torunia i na różne konferencje do Warszawy, znajdował czas na wygłaszanie odczytów w Polskim Tow. Socjologicznym w Poznaniu i Toruniu, w Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk, w Towarzystwie Filozoficznym w Toruniu.

Można więc stwierdzić, że życie Jego wypełnione było pracą. Mimo wielu zasług i wkładu w rozwój polskiej socjologii pozostaje do dziś zawsze skromny. Za «uprawianą działalność dydaktyczną, za wrażliwość na sprawy społeczne, którą natchnął swoich uczniów i słuchaczy, za styl socjologicznego myślenia, za przyjaźń — pozostaje i pozostawać będzie w sercach wzajemnie życzliwych i wypełnionych życzeniami długich lat dobrego zdrowia oraz pomyślności.

BIBLIOGRAFIA PRAC TADEUSZA SZCZURKIEWICZA

I. Książki

1. Rasa, środowisko, rodzina — *Szkice socjologiczne*. Polski Instytut Socjologiczny — Biblioteka Socjologiczna, Poznań, 1938, ss. 248.
2. *Studia Socjologiczne*, Warszawa 1969, 2 wyd, Warszawa, 1970, sis. 464.

II. Skrypty

3. *Historia socjologii*, cz. I. Poznań 1932, ss. 172.
4. *Psychologia ogólna — Psychologia wrażeń i przedstawięń*, Poznań, 1934, ss. 58.
5. *Socjologia przemysłu*, WSE Poznań 1966, s. 78.
6. *Podstawowe zagadnienia socjologii ogólnej*, "UMK Toruń 1967, ss. 69.
7. *Socjologia*, oz. I. WSE Poznań 1967, ss. 87.
8. *Zagadnienia filozofii (Ontologia i teoria poznania)*, UMK Toruń 1966, ss. 114.
9. *Zagadnienia marksistowskiej filozofii i teorii dynamiki rozwoju społecznego*, WSE Poznań 1968, ss. 152.

III. Rozprawy drukowane w czasopismach

10. *Przedmiot i zadania etnologii*, Młodzież Sobie, 1927, nr 3, s. 29-31.
11. *Psychologia iluzji*, Przewodnik Społeczny, 1931, or 4, s. 129 - 137.
12. *W sprawie niektórych przesłanek kierunku rasowo-antropologicznego i geograficznego*, Przegląd Socjologiczny, 19(34, t. II, s. 126 - 137.
13. *Zasadnicze stanowiska socjologów w ujmowaniu rzeczywistości grupy społecznej*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, 1935, rok XV (II półr.) s. 140 - 147.
14. *Moda na socjologię*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, 1937, rok XVII (II półr.) s. 557 - 575.
15. *Struktura społeczności a procesy indywidualizacji*, Przewodnik Społeczny, 1938, nr 8/9 s. 2711 - 282.

16. Przedmowa do książki F. Widy-Wirskiego w języku rosyjskim — *Ob osnovnykh problemakh istorii medicyny*, Moskwa 1961, s. 11 - 14.
17. Przedmowa do książki F. Widy-Wirskiego — *Z podstawowych zagadnień historii medycyny*, Warszawa 1959.
18. *Einige Grundprobleme soziologischer Heilkunde*, Zeitschrift für aertzliche Fortbildung, Roczn. 55, z. 2. 1961,
19. *Wpływ teorii ewolucji Karola Darwina na nauki społeczne*, Kosmos, 1960, t. IX, nr 2.
20. *Wpływ Lenina na socjologię zachodnią*, Zeszyty naukowe UAM, nr 30, Filozofia, psychologia, pedagogika, 1961, nr 4, s. 19 - 47.
21. *Zmiany w świadomości społecznej społeczeństwa wielkopolskiego wywołane procesami industrializacji w Polsce Ludowej*, Rocznik WSE — Poznań 1959/60, s. 22 - 312
22. *Niektóre uwagi krytyczne o ankietach*, Zeszyty naukowe UMK Toruń, Nauki humanistyczne i społeczne, Toruń, z. 30.
23. *Niektóre uwagi o ankietach, wersja skrócona*, Nurt 1967, nr 3, s. 6-11.
24. *Fazy rozwoju myśli ludzkiej (przednaukowej)*, Nurt, 1973, dodatek nr 8 do nr 100 s. XVII - XX; dodatek nr 9 do nr 101 s. XXV - XXVIII.
25. *Przemiany w świadomości społecznej Wielkopolan*, Nurt 1975, nr 3, dodatek do tego numeru, s. 1-4.

Ponadto ogłosił kilkadziesiąt artykułów początkowo pod kryptonimem „Sigma”, „ts” lub „este”, później pod własnym nazwiskiem, z zakresu socjologii życia społecznego i politycznego, socjologii kultury, psychologii społecznej, etnologii i etnografii, publikowanych w dwutygodnikach literacko-społecznych, tygodnikach, dodatkach niedzielnych i w felietonach naukowych prasy codziennej, jak np. „Kurier Wieczorny” wychodzący w Krakowie w 1924 r. pod redakcją Konstantego Srokowskiego, „Kurier Poznański” prowadzony w dziale kultury przez Noskowskiego, czy w dziale kobiecym przez dr Stelmachowską lub w dodatku literacko-naukowym „Dziennika Poznańskiego” prowadzonym przez dr W. Brzeską. Wymieniam poniżej tytuły niektórych z tych artykułów:

26. *Średniowieczne procesy przeciw zwierzętom*, Kurier Wieczorny 1924.
27. *Z psychologii etyki człowieka pierwotnego*, ibidem.
28. *Legenda prymitywu*, Dwutygodnik literacko-społeczny Biesiada 1925.
29. *Znaczenie socjologii w życiu społecznym*, Głos Prawdy 1926.
30. *Teoria sugestii*, Tygodnik polityczny Prawda 1924.
31. *Marks jako socjolog*, Gazeta Pomorska, 1 V 1948.

W tych i wielu innych artykułach poruszał T. Szczurkiewicz zagadnienia naukowe czy praktyczne znaczenie socjologii w życiu społeczno-kulturowym i politycznym w sposób przystępny, ale zawierający rezultaty Jego własnych przemyśleń i dociekań naukowych.

IV. Recenzje Tadeusza Szczurkiewicza zamieszczone w Ruchu Prawniczym, Ekonomicznym i Socjologicznym w latach 1925 - 1939

1925

1. L. Krzywicki, *Studia Socjologiczne*, Warszawa 1924 nr 1, s. 163 - 165.
2. M. Handelsman, *Rozwój narodowości nowoczesnej*, Warszawa 1924 nr 2, s. 540 - 543.

3. G. Störring, *Psychologie*, Leipzig 1923, nr 3, s. 799 - 801.
4. R. Michels, *Sozialismus und Faschismus in Italien*, München 1925 nr 4, s. 1139 - 1143.

1926

5. F. Znaniecki, *Co to jest psychologia społeczna*, Przegląd Współczesny nr 38, 1925, nr: 1, s. 109-110.
6. R. Michels, *Sozialismus und Faschismus in Italien*, München 1925, t. I, nr 1, s. 115 - 116.
7. J. Bystroń, *Historia w pieśni ludu polskiego*, Przegląd Współczesny 1925, nr 1, s. 117 - 118.
8. K. Tymieniecki, *Cechy moralne narodu jako wynik historii*, Poznań 1926, nr 2, s. 381 - 383.

1927

9. L. Dobrzyńska-Rybicka, *Wybory powszechne w świetle psychologii społecznej i etyki*, Prace Instytutu Socjologicznego, t. I, Poznań 1925, s. 120 - 122.
10. S. Freud, *Massenpsychologie und Ich-Analyse*, Wien-Leipzig 1923 s. 123-126.
11. Cz. Znamierowski, *Socjologia a psychologia społeczna*, Przegląd Współczesny, 1926, nr 2, s. 114 - 116.
12. A. Fischer, *Podręcznik etnografii polskiej*, Lwów—Warszawa—Kraków 1926, nr 3, s. 535 - 537,
13. I. Koschenbahr-Łyskowski, *Cele i zadania polityki społecznej*, Warszawa 1927, nr 3, s. 539 - 540.
14. S. Podoleński, *Rozwód a zdrowie narodu*, Lwów—Warszawa—Kraków 1926, nr 4, s. 828 - 830.
15. R. Michels, *Soziologie als Gesellschaftswissenschaft*, Berlin 1926, nr 4, s. 815 - 817.

1928

16. J. Bystroń, *Wstęp do ludoznawstwa polskiego*, Lwów 1926, nr 2, s. 333 - 337.
17. E. Kosibowicz, *Problem ludów pigmejskich*, Kraików 1927, nr 1, s. 124 - 125.
18. A. Niesiołowski, *Metody walki społecznej*, Poznań 1928, nr 1, s. 117 - 118.
19. *Polemika* (Dr A. Niesiołowski — T. Szczurkiewicz) w *Miscellanea*, nr 2, s. 519 - 524.
20. T. Tillinger, *Podstawy psychologiczne wydajności pracy*, Warszawa 1927, nr 2, s. 343 - 345.
21. Ch. Baudouin, *Psychologie de la suggestion et de l'autosuggestion*, Paris 1927, nr 3, s. 621-624.
22. *Nacjonalizm i Katolicyzm*, Poznań 1927, nr 3, s. 625 - 627.
23. S. Wędkiewicz, *Dyktator*, Kraków 1926, nr 3, s. 630 - 631,
24. J. Chełmiński, *Jej Królewska Mość Prasa*, Lwów 1927, nr 3, s. 635 - 637.
25. A. Fischer, *Rusini*, Lwów—Warszawa—Kraków 1928, nr 4, s. 996 - 997.

1930

26. G. Coster, *Psychoanaliza w zastosowaniu do ludzi normalnych*, Warszawa 1929 (II półrocze), s. 588 - 590.

1931

27. F. Znaniecki, *Miasto w świadomości jego obywateli*, Poznań 1931, nr 3, s. 717 - 718.

1932

28. P. Bode, *Reifende Landjugend*, Osternieck a. Harz 1929, nr 4, s. 990 - 994.

1933

29. R. Maunier, *Wprowadzenie do socjologii*, Warszawa 1932, nr 4, s. 925 - 991.
30. E. Willens, *Kollektivmeinung u. Presse*, Köln 1930, nr 1, s. 954-959.

1934

31. J. Bystroń, *Szkola jako zjawisko społeczne*, Warszawat—Lwów 1934, nr 3, s. 695 - - 702.
32. W. Witwicki, *Analiza psychologiczna ambicji*, Lwów 1934, nr 4, s. 952 - 955.

1935

33. J. Bystroń, *Megalomania narodowa*, Warszawa 1935, nr 2, s. 394 - 398.
34. *Die Arbeitslosen v. Marientahl*, Leipzig 1933, nr 2, s. 400 - 404.
35. J. Bystroń, *Dzieje obyczajów w dawnej Polsce*, Warszawa 1932 - 34, nr 3, s. 624 - - 628.
36. *Rasse u. Geist*, Leipzig 1932, nr 4, s. 869-871.

1936

37. E. Markinówna, *Psychologia indywidualna Adlera i jej znaczenie*, 1936, (I półr.), s. 103-106.
38. Z. Freud, *Wstęp do psychoanalizy*, Poznań 1936, nr 3, s. 576 - 579.
39. S. Dworakowski, *Zwyczaje rodzinne w powiecie wysokomazowieckim*, Poznań 1936, nr 3, s. 582 - 583.
40. XII Kongres Międzynarodowy Instytutu Socjologicznego, Poznań 1936 — Miscel-lanea, s. 225 - 226.

1937

41. J. Bystroń, *Kultura ludowa*, Warszawa 1936, nr 2, s. 340 - 353.
42. J. Bystroń, *Nazwiska polskie*, Lwów—Warszawa 1936, nr 3, s. 831 - 833.
43. J. Chałasiński, *Antagonizm polsko-niemiecki w osadzie „Kopalnia” na Gór-nym Śląsku*, Przegląd Socjologiczny t. III, Warszawa 1935, nr 3, s. 573 - 580.
44. S. Rychliński, *Warszawa jako stolica Polski*, Warszawa 1936, nr 4, s. 823 - 826.
45. Opracowania bibliograficzne działu socjologicznego czasopisma znajdujące się w każdym numerze w okresie od 1932 r. do wybuchu II wojny światowej.